

TARJIMONLIKDA UCHRAYDIGAN SINTAKTIK XATOLAR

*Muhayyo Shomuradova**Xalqaro innovatsion universitet talabasi***Ilmiy rahbar:** *Nilufar Xamidova XIU o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjimonlik va sintaksis xatolarining turlari, sabablari va ularni bartaraf etish usullari muhokama qilinadi. Tarjimonlikdagi xatolar ikki asosiy guruhga bo'linadi: yuzaki xatolar va tushuncha xatolari. Sintaksis xatolari esa gap qurilishi va grammatik xatolarga taalluqlidir. Maqolada tarjimonning til va madaniyatni to'liq tushunishi, shuningdek, sintaksis va grammatik qoidalariga rioya qilishi muhimligi ta'kidlanadi. Tarjimonlikdagi xatolarni kamaytirish uchun bilimni chuqurlashtirish va amaliy tajriba orttirish zarurligi keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tarjimonlik xatolari, sintaksis xatolari, grammatika, tushuncha xatolari.

Abstract. This article discusses the types of translation and syntax errors, their causes and methods of eliminating them. Translation errors are divided into two main groups: superficial errors and conceptual errors. Syntactic errors relate to sentence construction and grammatical errors. The article emphasizes the importance of a translator's complete understanding of the language and culture, as well as adherence to the rules of syntax and grammar. The need to deepen knowledge and gain practical experience is presented in order to reduce translation errors.

Keywords: Translation errors, syntax errors, grammar, conceptual errors.

Tarjimonlik va sintaksis xatolar matnni noto'g'ri tushunish va ifodalashga olib kelishi mumkin. Bu xatolar, o'z navbatida, tarjima sifatini pasaytiradi va matnning asl ma'nosini buzadi. Tarjimonning tilni chuqur bilishi va madaniyatlararo tafovutlarni anglash, shuningdek, sintaksis va grammatikaning to'g'ri qo'llanishi tarjima sifatini yaxshilaydi.

Tarjimonlik va sintaktik xatolar mavzusi dolzarb va muhim bir soha bo'lib, bu sohada yuzaga keladigan xatolar nafaqat til o'rganuvchilari, balki tarjimonlar va matnlarni tarjima qiluvchi mutaxassislar uchun ham katta muammo yaratishi mumkin.

Tarjimonlikda xatolar ikki asosiy guruhga bo'linadi: yuzaki xatolar va tushuncha xatolari.

Yuzaki xatolar – bu tarjimada grammatika, so'z tanlovi yoki imlo xatolari keltirib chiqaradigan xatolardir. Masalan, noto'g'ri so'z ishlatish, imlo xatolari, gap tuzilishini noto'g'ri tushunish kabi xatolarni o'z ichiga oladi. Bu xatolar asosan tarjimonning tilni yaxshi bilmasligidan yoki tafsiliy kontekstni to'liq tushunmasligidan kelib chiqadi.

Tushuncha xatolari – bu xatolar tarjimaning mantiqiy yoki semantik xatolarini anglatadi. Bunday xatolar tarjimon matnning asl mazmunini to'liq va aniq yetkazmaslikdan kelib chiqadi. Bunga til va madaniyat o'rtasidagi tafovutlar, so'zlarning bir nechta ma'nolarini noto'g'ri talqin qilish yoki kontekstga mos kelmaydigan tarjima tanlash kiradi.

Tarjimonning tilni to'liq tushunishi va madaniyatlararo farqlarni anglash muhim ahamiyatga ega. Masalan, bir tilning idiomatik ifodalari boshqa tilda to'g'ri tarjima qilinmaydi yoki ular noto'g'ri tushunilishi mumkin.

Sintaksis xatolar – bu gap tuzilishi yoki grammatik tartibdagi xatolardir. Har bir til o'zining sintaktik qoidalariga ega, va bu qoidalar doirasida to'g'ri gap qurish talab qilinadi. Sintaksis xatolari quyidagi shakllarda namoyon bo'lishi mumkin:

Noto'g'ri gap qurilishi. O'zbek tilida yoki boshqa tillarda gap tuzilishi boshqacha bo'lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "She gave him a book" jumlasining tarjimasi "U unga kitob berdi" bo'ladi. Ammo ba'zida bu kabi sintaksis xatolari, masalan, "U kitobni unga berdi" tarzida noto'g'ri tushunilishi yoki tarjima qilinishi mumkin.

Predlog va qo'shimchalarni noto'g'ri ishlatish: Ba'zan tarjimonlar predloglarni yoki qo'shimchalarni noto'g'ri ishlatishi mumkin. O'zbek tilida predloglar ingliz tiliga qaraganda boshqacha ishlatiladi. Masalan, "on the table" inglizcha ifodasi "stol ustida" tarzida tarjima qilinadi, lekin buni "stolga ustida" deb noto'g'ri aytish sintaksis xatosi bo'lar edi.

Xato bo'lishi mumkin bo'lgan xususiyatlar: ba'zi tillarda predmetning joyi yoki fe'lining shakli o'zgarganida gapning ma'nosi sezilarli darajada o'zgaradi. Tarjimon bu farqlarni hisobga olmasa, xatoliklar paydo bo'lishi mumkin.

Tarjimonlikdagi sintaksis xatolarni bartaraf etish usullari.

Yuqori darajadagi til bilimi. Tarjimonning tilni mukammal bilishi, sintaksis va grammatik qoidalarni puxta o'rganishi xatolarni kamaytirishga yordam beradi. Shuningdek, tarjimon tilning ijtimoiy va madaniy kontekstini ham yaxshi tushunishi zarur.

Kontekstni to'g'ri tushunish. Tarjimon asar yoki matnning umumiy mazmunini tushunishi va tarjimani shu asosda amalga oshirishi kerak. Kontekstga mos bo'lmagan tarjimalar ko'pincha xatolarga olib keladi. Avvalgi tajriba va ko'nikmalar: Tarjimonlikda tajriba katta rol o'ynaydi. Dastlabki ishlarni ko'rish, turli xil matnlarni tarjima qilish va sohada ko'proq ishlash orqali xatolarni kamaytirish mumkin. Tarjimonlik va sintaksis – bu tilshunoslik va tarjima sohalaridagi muhim mavzulardan biri bo'lib, ular bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Tarjimonlikning asosiy maqsadi – bir tildan boshqasiga mantiqiy, aniq va ifodali tarzda ma'lumotni yetkazishdir. Sintaksis esa tildagi so'zlarning birikishi va tuzilishini o'rganadi. Ushbu maqolada tarjimonlik va sintaksisning o'zaro aloqasi, ularning tarjima jarayonidagi roli va ahamiyati haqida so'z yuritiladi.

Tarjimonlik va uning ahamiyati. Tarjimonlik, avvalo, madaniy, iqtisodiy, ilmiy va ijtimoiy sohalarida ma'lumot almashishni ta'minlash uchun zarurdir. Tarjimon bir tildan ikkinchisiga faqat so'zlarni emas, balki ularning ma'nolarini, uslubiy xususiyatlarini va kontekstini ham to'g'ri ko'chirishi kerak. Tarjimonlik jarayonida sintaksisning ahamiyati katta, chunki har bir tilning o'ziga xos tuzilishi va qoidalari bor. Ba'zi hollarda, bitta tilning sintaksisi boshqa tildagi struktura bilan to'g'ri kelmasligi mumkin, bu esa tarjimaning noaniqligiga yoki noto'g'riligiga olib kelishi mumkin.

Sintaksis va uning tarjimonlikdagi roli. Sintaksis, ya'ni so'zlar va iboralar o'rtasidagi grammatik aloqalar, tarjimonlik jarayonida muhim ahamiyatga ega. Har bir

tilning o'z sintaktik qoidalari mavjud va bu qoidalar tilning mazmunini qanday ifodalashni belgilaydi. Masalan, ingliz tilida so'z tartibi odatda "subyekt + fe'l + ob'ekt" (SVO) bo'lsa, rus tilida bu "subyekt + ob'ekt + fe'l" (SOV) bo'lishi mumkin. Bunday farqlar tarjimonda diqqatli bo'lishni talab qiladi. Tarjimon, ayniqsa, murakkab jumlar va iboralarni tarjima qilishda sintaksisning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Bir tilda mukammal bo'lgan sintaktik tuzilma boshqa tilda xato yoki tabiiy bo'lmasligi mumkin. Masalan, ba'zi tillarda biror mavzu yoki predikatni birinchi o'rinda joylashtirish odat tusiga kirgan bo'lsa, boshqa tilda bu tuzilish grammatik yoki stilistik jihatdan noto'g'ri bo'lishi mumkin.

Tarjimonda sintaktik qoidalar va yondashuvlar. Tarjimonlikda sintaksisni to'g'ri qo'llash uchun bir nechta yondashuvlar mavjud:

1. To'g'ridan-to'g'ri tarjima: Ba'zi hollarda, sintaktik tuzilmalar ikki til o'rtasida bir-biriga juda mos keladi, shuning uchun tarjimon to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilishni afzal ko'rishi mumkin. Ammo bu usul faqat ba'zi hollarda ishlaydi, chunki ko'plab tillarda sintaksisning o'ziga xos xususiyatlari mavjud.

2. Moslashtirilgan tarjima: Agar sintaktik tuzilma ikki tilda to'g'ri kelmasa, tarjimon o'zgarishlar kiritishi zarur. Bu usulda, tarjimon tilning sintaktik qoidalariga mos ravishda jumla tuzilishini o'zgartiradi, ammo asliyatning ma'nosi saqlanib qoladi.

3. Interlinar tarjima: Ba'zi hollarda, ayniqsa ilmiy yoki texnik matnlarda, tarjimon tilda barcha sintaktik elementlarni saqlab qolishga intiladi va ularni bir-biriga yaqinlashtirishga harakat qiladi. Biroq, bu usulda asliyatning tuzilishi o'zgarishi mumkin.

Tarjimonlikda sintaksis va madaniyat. Sintaksis nafaqat grammatik qoidalar bilan cheklanmaydi, balki madaniy xususiyatlarni ham o'z ichiga oladi. Ba'zi tillarda biror ifoda yoki jumla tuzilishi boshqa tilning madaniy kontekstiga mos kelmasligi mumkin. Masalan, ba'zi madaniyatlarda to'g'ridan-to'g'ri ifodalash, ya'ni xushmuomalalikdan voz kechish odat tusiga kirgan bo'lsa, boshqalarida esa bunday ifodalar nojo'ya hisoblanishi mumkin. Shunday qilib, tarjimonlikda sintaksisni va madaniyatni hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Tarjimonlik va sintaksis xatolari – tarjimonlik jarayonining tabiiy bir qismidir, ammo ularni to‘g‘ri aniqlash va bartaraf etish orqali tarjima sifatini oshirish mumkin. Bu xatolarni oldini olish uchun tilni yaxshi bilish, kontekstni to‘g‘ri tushunish va doimiy ravishda o‘z bilimini yangilash talab etiladi. Sintaksis va tarjimonlik xatolari haqida ongli ravishda ish olib borish, tarjimonlarga sifatli va aniq tarjimalar yaratishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sh.Mirziyoyev. «O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishniommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida» PQ-5117. 2021-yil 19-may.
2. E. Begmatov, A. Madvaliyev, N.Mahkamov va boshqalar... O‘zbek tilining izohli lug‘ati.
3. G‘. Salomov. Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent. 1990.
4. Мусаев Қ. Таржима назарияси. – Тошкент; 2003.
5. Мусаев Қудрат. Таржима назарияси асослари. - Тошкент; Фан; 2005